

Oddogodenje zgodovine – primer Jugoslavije

Borec, LX/2008, 256 str.

Morda je dobro, da so znanstvene publikacije v javnih razpravah večinoma spregledane: posebna številka revije *Borec* ob šestdeseti obletnici izhajanja je namreč nadvse pripravna za zlobne jezike. Ti bodo v njej nemudoma našli dokaz teze o »silah kontinuitete«. Revija, ki si sicer prizadeva dajati vtis moderne *Revije za zgodovino, antropologijo in književnost*, »dejansko« pa je njen namen »propaganda starega režima«, je jubilejno številko izbrala v skladu s svojo naravo. Na manifestno raven postavlja prazni označevalec *Oddogodenje zgodovine*, njegova »resnica« pa se skriva v podnaslovu: *primer Jugoslavije*. Pred nami je tako poskus vrnitve v »preseženo« umetno tvorbo, ki je na tisočletno podlago sanj slovenskega naroda natresla še pol stoletja težkega, južnega snega.

Metaforika tovrstnih očitkov pa nas ne sme zaslepiti: njihova podlaga je strogo strukturne narave. Kolikor so se namreč vajeni gibati v okvirih udobne dihotomije univerzalnega in partikularnega, po kateri je primer v celoti vpisan v univerzalnost, nemudoma nastopi težava, ko je primer postavljen sam zase – ali bolje, ko je postavljen v razmerje s praznim, dvoumnim označevalcem. Teorija zarote, ki se razvije kot reakcija na nelagodje in ki primer ponovno v celoti vpiše v univerzalnost, prikriva prav dejstvo, da težava ni v vsebini primera. Govor o Jugosla-

viji ni izključen, če je le pravilno umeščen – in morda je prvi dosežek pričujočega zbornika že v tem, da tudi za tiste, ki v prvem delu naslova vidijo zgolj prazni označevalec, primer Jugoslavije izstopi kot vprašanje.

Forma naslova ponavlja standardno matriko občega pojma in njegove aplikacije, a prav v zvestobi tej matriki pokaže njen notranji problem. Vprašanje, kako razumeti to razmerje, se ponovi znotraj univerzalnega pojma: pojma oddogodenje ni mogoče razumeti enoznačno, kolikor se lahko opira na dva koncepta dogodka. Kako se zbornik sooča s to podvojitvijo?

Kot je znano, je publikacija nastala na podlagi mednarodne konference, ki je potekala od 19. do 21. oktobra 2007 v Ljubljani, pretežno v prostorih ZRC SAZU. In zanimivo, podvojitvev pojma v izhodišču ni bila prisotna, ali bolje, ni bila prisotna kot dejanska. Pojem oddogodenje zgodovine je bil v izhodiščni zastavitvi omejen na svoj »pozitivni« pomen:

V programskem pismu smo neologizem oddogodenje uporabili kot izraz nasprotovanja tendenci pisanja zgodovine kot linearnega in kavzalnega toka dogodkov, ki naj bi jih vodile in usmerjale velike osebnosti s perspektive navidezno objektivnega in nepristranskega opazovalca – zgodovinarja. [...] V oddogodeni zgodovini ne bi bilo več oseb in dogodkov. Namesto njih bi imeli razmerja konfliktov in družbenih delitev – skratka, razredni boj. (str. 12–13)

Koncept je bil tako jasno postavljen kot nasprotje objektivnega zgodovinopisja velikih

zgodb, kot tudi njegove postmoderne subjektivistične različice, kolikor se tudi zgodovina malih zgodb ne odreče linearni kavzalnosti in izvzetemu gledišču opazovalca. Namen oddogodenja zgodovine, če ga razumemo v zgornjem pomenu, je tedaj odpoved zgodovini oseb in dogodkov, pri čemer kot novi pozitivni predmet obravnave nastopi čista negativnost razrednega boja.

Ta zastavitev pa bi utegnila zdrsniti v past, namreč past samega koncepta. Tako ne more presenetiti, da se je dvoumnost oddogodenja eksplicirala sama:

Toda med potekom konference je oddogodenje dobilo nov in pomemben pomen. Z uporabo koncepta dogodka, kot ga je razvil eden od Althusserjevih učencev, Alain Badiou, sta Ozren Pupovac in Slobodan Karamanić spremenila koncept oddogodenja. Če sta bila protifašistični boj in ustanovitev socialistične Jugoslavije (še zlasti AVNOJ) zaradi vseh političnih novosti, ki sta jih uvedla, in zaradi trdovratnega boja proti vsem oblikam ekonomske, socialne in politične dominacije dogodek v badioujevskem pomenu, potem je neka vrsta oddogodenja prav sodobni zgodovinski revizionizem, ki se dogaja na vseh območjih nekdanje Jugoslavije in ideološko upravičuje obujanje starih oblik izkoriščanja in zatiranja ter izumljanje novih. Oddogodenje pomeni brisanje sledov dogodkovnosti NOB in političnega projekta 'Jugoslavija', njuno depolitizacijo, redukcijo na konflikt vojaških in ekonomskih interesov, izvzemanje iz okvirov 'normalnega' toka zgodovine, saj naj bi ta teleološko vodila naravnost k liberalni demokraciji in pravni državi.

Po Karamaniću in Pupovcu oddogodenje ni nekaj, kar bi morali opraviti v zvezi z zgodovino Jugoslavije, temveč nekaj, kar že trpimo in proti čemur bi se morali upreti tako – če uporabimo Badioujeve izraze –, da ostanemo zvesti dogodku NOB in projektu Jugoslavija ter pričamo o njuni resnici. (str. 13)

Čeprav drži, da je razumevanje pojma oddogodenje neločljivo povezano s teoretskim ozadjem avtorjev, pa je morda vendarle indikativno, da se je pomen, ki je neposredno navezan na revizionizem, ekspliciral prav pri avtorjih, za katere je mogoče reči, da so naslov konference vzeli v celoti, ali natančneje, da so naslov konference brali v nasprotno smer, izhajajoč iz primera Jugoslavije.

Če tu iz razprave izvzamemo prispevke, ki izhajajo iz drugih prostorov in je njihov kontekst obravnave spet specifičen, lahko opazimo določeno razliko med slovenskimi in »jugoslovanskimi« avtorji. Vsi trije domači avtorji se osredotočajo na problem slovenskega zgodovinopisja, in čeprav so končni produkti med seboj v veliki meri heterogeni, je vendarle vsem skupno, da se problem Jugoslavije vanje vplete kot stranski produkt in ni postavljen v izhodišče. V teh prispevkih gre dejansko za tri načine sistematičnega spoprijema s slovenskim zgodovinopisjem: pregled sistema, kritika sistema, nova sistemizacija. Prispevek Matije Ratej nastopa kot sondaža terena – na podlagi uvodnikov zgodovinskih monografij poskuša podati vpogled v stanje že prisotne avtorefleksije o problemu avtorstva v slovenskem zgodovinopisju. Prvi, čeprav nezanesljivi indic teoretične refleksije je

nujno že samopodoba. Razprava Leva Centriha je nasprotno zastavljena kot kritika »sistema«, knjige *Slovenska novejša zgodovina*, pri čemer avtorjem očita predvsem izogibanje izhodiščne teoretske refleksije in pokaže problematične točke, na katerih se to izogibanje kaže. V odsotnosti teorije v slovenskem zgodovinopisju vidi težavo tudi Rastko Močnik, ki pa prav na podlagi te odsotnosti izdelava shemo treh tipov modernega slovenskega zgodovinopisja.

Čeprav so si, kot rečeno, prispevki med seboj precej različni, pa je vendarle vsem skupno, da je njihovo izhodišče slovensko zgodovinopisje in njegove težave. Optika je dejansko natanko enaka tisti, ki je predmet kritike, namreč koncept slovenskega naroda, le da je pojem obravnavan v negativni opredelitvi. Očitno je to nujnost, ki se ji ni mogoče izogniti.

Na drugi strani pa pri avtorjih iz ostalih republik nekdanje Jugoslavije (Ozren Pupovac, Slobodan Karamanić in Nebojša Jovanović) ni mogoče zaznati tako izrazito centrifugalnega pogleda. Ozren Pupovac poda kritično branje knjige Zorana Đinđića *Jugoslavija kot nedokončana država*, knjige, katere cilj je bil pokazati, da je izvorni greh Jugoslavije v pravni nezadostnosti avnojske deklaracije, kolikor suverenost misli v kategorijah, ki so z njo nezdržljive. Slobodan Karamanić obravnava razumevanje sprave srbskega naroda s samim seboj, a tudi tu je prisoten širši jugoslovanski problem. Enako velja tudi za prispevek Nebojše Jovanovića: ukvarjanje z Bosno in Hercegovino se pač ne more izogniti jugoslovanskim temam.

Očitno je, da se ni mogoče izogniti dejstvu, da točka »konca zgodovine« primera Jugoslavije ni povsod nastopila hkrati in na isti način. Jugoslavija ni v vseh nekdanjih republikah hkrati postala predmet zgodovine in to v vsakem kontekstu zahteva postavitev drugačnih vprašanj. Razlika je morda najbolj vidna ob problemu sprave.

Kot je znano, je velika spravna slovesnost v Kočevskem Rogu nastopila kot prolog slovenske osamosvojitve; pred nastankom nove države je narod, ki bo tvoril identitetno podlago države, simbolično opravil s preteklostjo in na ta način konstruiral svojo celost. Vsebina te geste pa je bila bolj dvoumna, kot se zdi: na eni strani se je politika omejila na osamosvojitvena prizadevanja, na nacionalni cilj, začrtala mejo med Slovenijo in ostankom Jugoslavije, na drugi strani pa je prav ta izključitev zunanjega elementa iz predmeta spora in sprave v slovenski politični prostor dokončno vneslo »notranjo delitev« – če to poimenujemo s pravim imenom, z veliko mero patetike, ki temu izrazu pripada. Poenotenje je nastopilo skupaj z delitvijo, pri čemer delitev ni nič manj apolitična kot poenotenje. Politiki, ki se je zgodovinsko zaprla vase, ki je na en mah izključila zgodovinsko vlogo Jugoslavije in preteklost poimenovala kot »prejšnji (slovenski) režim«, pa ni preostalo drugega, kot da tudi svoje notranje napetosti premesti v preteklost, v zgodovinski boj partizanov in domobrancev. Pri čemer je dejstvo, da ta boj vse bolj postaja boj dveh »sprtih strani« v državljanski vojni, povsem naravna posledica omenjenega zaprtja – ni mogoče izključiti Jugoslavije, ne da bi izključili svetovno politiko.

Na drugi strani je proces sprave v Srbiji, kot ga obravnava Slobodan Karamanić, *epilog* konstitucije nove države, a je prav tako vezan na koncept naroda: »Na koncu spoznamo, da ni sprava nič drugega kot samo-sprava in samoresnica, resnica nacionalne identitete. Tako lahko celoten proces 'resnice in sprave' označimo kot veliko (ali rečeno z Michelom Foucaultom: nacionalno biopolitično) zdravljenje, ki poteka ob pomoči različnih individualnih in kolektivnih terapij: tu so strokovne komisije, izobraževalni programi, medijske kampanje, vse to za enkratno nalogo okrevanja nacionalne identitete.« (str. 144) Depolitizacija, redukcija politike na nacionalno vprašanje, gre z roko v roki z revizionizmom, oddogodenjem zgodovine, kolikor »vsak zgodovinski dogodek potrjuje obstoj forme nacionalne identitete, naj gre za njene dobre ali slabe epizode.« (str. 145)

Sčasoma lahko vidimo, da razlika med obema konceptoma sprave ni prav velika – in morda je neposrednejše ukvarjanje omenjenih avtorjev s problem Jugoslavije zgolj iluzija: tudi tam je Jugoslavija postala ne-dejavna preteklost.

Tudi dvojnost oddogodenja pa ne označuje nasprotja dveh ločenih paradigem, a prav to je pogoj, da osvetljujeta druga drugo. Ohranitev tradicionalnega koncepta dogodka kot polno realiziranega momenta, vpetega v linearno vzročnost, proti kateri se bori osnovna zastavitev oddogodenja, je mogoča prav skozi zanikanje možnosti dogodka, ki bi spremenil koordinate situacije. Dogodka, ki bi vztrajal v svoji potencialnosti, v možnosti, da zaobide svoje neposredne

kronološke posledice in neposredno deluje na sedanost, kolikor v njej poimenuje svoje sledi. In na drugi strani, prvi pomen oddogodenja je tisti, ki preprečuje, da bi druga strategija zdrsnila v malikovanje Dogodka, ki bi iz zgodovinske situacije izstopil v svoji pozitivni danosti.

Videti je, da se obe perspektivi medsebojno dopolnjujeta in druga drugi preprečujeta lastni redukcionizem. Pri tem pa je pripoznanje inherentne dvojnosti pojma oddogodenja nujni korak, kolikor zbornik želi sam delovati kot teoretski dogodek, ki se zna izogniti skušnjavi transgresivne provokacije zgodovino-pisnega prostora v naši ožji in širši domovini, pa naj imamo v mislih jugoslovansko ali evropsko vsebino te oznake.

Tadej Troha